محەمەد حوسێن

وەرزی کۆچ بەرەو باکور... بەهارێکی جوانی

ڕۆمانی عەرەبییە

ئەدەبی عەرەبی ساڵانە هەزاران شاعیری دەربار و ڕووناکبیری تەکفیری بەرهەم دێنێت کەچی دوای چل ساڵ وەرزی کۆچ بەسەر ئەکاتەوە!!

هەندێک جار تەنها شاکارێک ئەدەبی نوسەرێک بەجیهان ئەناسێنێت، درەوشانەوەو جوانیەکانی دەقێک سنوری ئەدەبێکی فەرامۆشکراو ئەبەزێنێت و ئەبێتە ئەستێرەیەکی پرشنگداری ئاسمانی ئەدەبی جیهانی، وەک چۆن ئەمرۆ خوێندنەوەی هەزار و یەکشەوە و تاوان و سزا و پیرەمێرد و زەریا و... شاکارەجوانەکانی تری ئەدەبی مرۆڤایەتی پێمان ئەڵێت، تێپەڕینی ڕۆژگار و

ساڵەکانیش جوانی ئەم تێکستانە کاڵ ناکاتەوە. ڕۆمانی (وەرزی کۆچ بەرەو باکور)ی تەیب صاڵەح-یش تێکستێکە بەم ئاستەی جوانی و سەرکەوتنەوە، هەر ئەم دەقەیشی بوو زیاتر ئەم نووسەرە سودانییەی کردە خاوەنی شۆرەت و ناوبانگێکی جیهانی، ئەگەرچی ئەو پێشتر سێ ڕۆمانی تر و کۆمەڵەچیرۆکێکی بەناونیشانەکانی (عرس الزین ، بندرشا، المريود ، دومە ودحامد) بڵاو کردۆتەوە ، بەڵام وەرزی کۆچ بوو ناوبانگێکی جیهانی بۆ پەیدا کرد، تەنانەت باسی ئەوەیش دەکرێت لەژێرکاریگەری ئەم ڕۆمانەدا بیریاری ئەمریکیی-ی فەلەستینی (ئێدوارد سەعید) کتێبی (ڕۆژهەڵاتناسی)ی نوسیوە، کەیەکێکە لە کتێبە هەرە گەورەکانی سەدەی بیستەم(*). تەیب ساڵح لەسەرەتای حەفتاکاندا لەیەکێک لەگۆڤارەکانی بەیروتدا بەچەند بەشێک ئەم ڕۆمانەی بڵاوکردۆتەوە، بەشێوەی کتێب و بەزمانی عەرەبی تائێستا نزیکەی ١٥ جار چاپکراوەتەوە، بەڵام ئەوەی سەرسوڕهێنەرە دوای نزیکەی چل ساڵ بەسەر نوسینیدا و دوای وەرگێڕانی بۆسەر زیاتر لەبیست زمان ئەوسا ئەم ڕۆمانە لەناوەندە ئەدەبیەکانی وڵاتانی عەرەبدا خەڵات وەرئەگرێت! **ئەدەبی عەرەبی ساڵانە هەزاران شاعیری دەربار و ڕووناکبیری تەکفیری بەرهەم دێنێت کەچی دوای چل ساڵ وەرزی کۆچ بەسەر ئەکاتەوە!!** لەوانەیە تەفسیری ئەم جۆرە فەرامۆشکردنەی داهێنان لەو دێڕە شیعرەی گۆراندا بدۆزینەوە کەئەڵێت " لەناو قەومی بەسیتا قەدری سنعەتکار وەک عەکسی قەمەر وایە لەحەوزێکی لیخندا ". بەڵام دواجار ئامادەگی داهێنەرانەی ئەم نوسەرە و جواننوسینی ڕۆمانەکەیش وەک شاکارێک لەخەمی فەرامۆشکردن دەرچوو. ئەگەر چی بۆ ساڵانێکی زۆریش دەنگدانەوەکانی خۆی نەئەدۆزیەوە لەناوەندە ڕووناکبیری و ئەدەبیەکانی وڵاتانی عەرەبدا.

ئەم ڕۆمانە – وەرزی کۆچ بەرەو باکور (موسم الهجرة الى الشمال) لەناوەڕاستی شەستەکاندا نوسراوە و بەم دواییانە خەڵاتی یەکەمی ڕۆمانی عەرەبی وەرگرت کەساڵانە لەوڵاتی میسر ئەبەخشرێتە داهێنەرانی بواری ڕۆمان نوسین، لەچاوپێکەوتنێکدا نوسەرەکەی ئەڵێت: بۆ سەر ٢١ زمانی جیهانی وەرگێڕراوە، خۆش بەختانە بەم دواییانەیش کاک سەباح ئیسماعیل وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و دەزگای ئاراس بڵاوی کردۆتەوە.

وەرزی کۆچ دەقێکی زۆرجوانی ناسکی ڕوونە، بەچنینێکی ئاڵۆزی تۆڕئاساوە ڕووداوەکانی تێهەڵکێش بووە کەلەیەک کاتدا بەدوای زیاتر لەسەرەداوێکی گێڕانەوەدا خوێنەر کەمەند کێش ئەکات، ڕەگەزی گێڕانەوە لەم تێکستەدا بە جۆرێکە کە هەموو

شـێـوازەکـانی گـێـڕانەوەی تـیـابەکـار هاتووە، ئەم (فـرە شـێـواز)یـەش بۆ دروسـتـکردنی هـارمۆنیەتێکی زیاتر و سادەیی و چێژێکی جوانتر، زۆر لێزانانە بەکار هـاتووە .

ڕۆمـانەکە دەنگێکی زاڵی گێڕانەوەی تیایە کە شـان بەشانـی چەند دەنگێکی تری لاوەکی لەهەرکوێیەکدا نوسـەر پێویستی پێیـان بێت ئەیانخاتـە گەڕو دوای جێبەجێکردنی ئەرکی گێڕانەوەکانیـان خێرا ونیـان ئەکاتەوە، فـەزای دەقـەکە شـیـعریەتێکی نـاسک و خـەیاڵێکی دەوڵەمـەندی تیـا دیارە، زۆرلێـزانانە وشـەی کاریگەری هەڵبـژاردوە و زمـانی گوزارشکردنی بەکارهێناوە، گرنگـترین شـارەزاییەک کـەبۆهـەر ئەدیبـێک پێویستـە، بەڵام سەرەڕای جوانی لایەنە هونەریەکانـی دەقەکە بابەتی ڕۆمـانەکە و چیرۆکـە سـەرەکیـەکەی لەهەمو ڕەگەزەکانی تری سـەرنج ڕاکێشترە، گرێی ڕوداوەکانی بەجۆرێکە خوێنەر هـەر لەدووهـەم بەشـەوە ئەچیتە ناو تەواوی ئەو تونێڵە تراژیدیانەی ژیانی (مـستـەفا سـەعیـدەوە) کەتا دوادوایی دەقـەکەیش پێ بە پێیێ ئەو و، لەگەڵ بیسـتـنی ترپەی دڵیدا هـەر ناچارە بڕوات، هەست بەسـەختی ئەو چارەنوسـە تاڵانە بکات کەلەیەک کاتدا زۆربەی کـارەکتـەرەکانی تیـا ئەخولێـتەوە. نوسـەر خۆی بـەزمـانی گێـڕەرەوەیەکی هـەمـو شت زانەوە لەتەواوی دەقـەکەدا ئامـادەیە، بەڵام نەک ئامادە بونێک کە جوانی و چێژێی گێڕانەوەی سڕکردبێت وەک هەندێک لەو ڕۆمـانانەی تر کـەزاڵی یەکێک لەدەنگەکـانی گێـڕانەوە تام وچێـژی گـێـڕانەوەی تیـا شـێـواندووە، نوسـەر لەڕێگای ئەو دەنگە زاڵەوە زۆر هونەرمـەندانە ئامادەیی تارمـایی ئاسـای خـۆی سـەپاندووە، لەو شـوێنانەدا کارەکتەرەکانی دەست ئەکەنە گێڕانەوەی ڕووداوەکـان ئەو بێ دەنگ ئەبێت، لەو شـوێنەشـدا هـەمـوان ون ئەبن وکـەس نامـێنێـتـەوە شتێکمـان بۆبگێـڕێتـەوە خـۆی دێتـەوە سـەر خـوانی گێڕانە، دواجار هـەرئەم فێڵەی گێڕانەوەیشـە وای کردوە خـۆی ببێتـە تەونێکی جاڵجاڵۆکەیی و هـەموو دەنگەکانی تر لە بازنەی گێڕانەوەکانی خۆیدا بجوڵێنێـتەوە.

ئەم ڕۆمـانـە لە ١٧١ لاپەڕەی ناوەندی و دە بەش پێک هـاتووە، لەیەکەم لاپەڕەیەوە لـەزمانی خـوێندکارێکـەوە نوسـەر بەم جـۆرە دەست ئەکات بەگێـڕانەوەی چیـرۆکـەکەکـەی" بەڕێزانم .. دوای دابڕانێکی دوور و درێژ گـەڕامـەوە بۆناو کـەس و کـارم، ڕێک حـەوت سـاڵم پێـچـوو، تەواوی ئەو ماوەیە خەریکی خوێندن بووم لەئەوروپا، ئەوەبوو زۆرشت فێربوم و زۆرشـتیشـم لێ ونبـو ..."[١]، دواتر لـەناو ئاپـۆرەی ئەو خـەڵکانەی کـە دێن بۆپێـشـوازی کـردنی ئەم خوێندکارە گەڕاوەی بەریتانیـا، کەسایەتی مستەفا سەعید سـەرنجی ڕائەکێشێت و وای لێ ئەکات بکەوێتە هـەواڵ پرسینی. هـەموو ئەو زانیاریانەی خـەڵکی لەبارەی کەسایەتی مستەفا سـەعیـدەوە پێی ئەڵێن هـەر ئەوەیە کـەوا" بازرگـانێکی دەورو بەری خـەرتـومـەو هـاتووە بۆئەم

گوندەی ئەوان كۆمەڵێک ملكی كڕیوەو...(حسنەی كچی مەحموود)ی مارەكردووە كەخەڵكی هەمان گوندە و ئێستا بەپیشەی جوتیارییەوە خەریكە" بەڵام دواتر بەرێكەوتێک ئەم خوێندكارەو مستەفاسعید و چەند كەسێكی تر لەكۆڕێكی مەی خواردنەوەدا لەماڵی (مەجزوب) كە یەكێک لەهاوڕێكانی منداڵی خوێندكارەكەیە یەک دەگرنەوە، لەكاتی مەست بوندا مستەفا بەئنگلیزی زانینێكی زۆركارامەوە دەست ئەكات بەخوێندنەوەی چەند بڕگە شیعرێک كە لە شیعرە باوەكانی ڕۆژانی جەنگی جیهانی دووەمە، ئەمەش فزوڵیەتی خوێندكارەكە ئەوروژێنێت و وای لێئەكات بكەوێتە گەڕان بە دوای نهێنیەكانی پشت ژیانی مستەفا سعید، كەئەو زیاتر گومانی سیخوری بەریتانی و خزمەتكاری بێگانەی لێ ئەكات، وەک چۆن عەقڵی باوی عەرەب هەمیشە لەموئامەرە ترساوە، خوێندكارەكەیش بەم بەدگومانیەوە شوێن پێكانی ژیانی مستەفا سەعید هەڵئەگرێت و دواتر بەتراژیدیاكانی دەوەستێتەوە. بۆڕۆژی دوایی ئەچێت بۆلای و داوای گێڕانەوەی ئەو نهێنیەی لێ ئەكات كەزانینی بۆتە خولیای، لێرەوە بەشی دووەمی ڕۆمانەكە بەگێڕانەوەكانی مستەفا سەعید دەست پێ ئەكات، (ئەو مستەفا سەعیدەی كە ئەمڕۆ دیارترین كارەكتەری كاغەزی ئەدەبی عەرەبیە). ئەم پیاوە زیاتر لەئەفسانەیەک ئەچێت نەک پیاوێكی ئاسایی، هەرسەرەڕۆییەكانی ئەم پیاوەیشە تاكۆتایی چیرۆكەكەی بەردەوام تامەزرۆیی خوێندنەوەمان زیاتر ئەكات.

مستەفا هەتیوێكی بێباوكە و تەنها دایكێكی هەیە كەئەویش دوای چەند ساڵێک لەكۆچكردنەكەی مستەفا ئەمرێت، بەرێكەوت لەسەرەتای منداڵیدا توشی كاربەدەستێكی كۆلۆنیالیستی بەریتانیا ئەبێت و دەیبات بۆقوتابخانە و ئیتر لەو ڕۆژەوە وەک خوێندكارێكی زۆر زیرەكی نائاسایی دەست پێئەكات، وەک خۆی دەڵێت " دوای سی ساڵ بەرپرسە بەریتانیەكەی خوێندنگاكە پێی گوتم "ئەم وڵاتە بەئەندازەی زهنیەتی تۆ فراوان نابێتەوە، بڕۆ و كۆچ بكە، بڕۆ بۆ لبنان، میسر، بەرتانیا، لەمەولا ئێمە هیچ شتێكمان نیە تا پێت ببەخشین"(٢) هەڵبەتە گەشتەكەی مستەفا سەعید كەبەم سەرەتا سەركەوتوەوە دەست پێئەكات كۆتاییەكی كارەساتباری ئەبێت، كۆتاییەک كە وای لێ ئەكات پێش ئەوەی خۆی بكوژێت لەو وەسێت نامەی بۆخوێندكارەكەی هاوڕێی دەنوسێت داوای ئەوەی لێ ئەكات " منداڵەكانم لەدەردی سەری كۆچ كردن بپارێزە ".

بەمنداڵیەكی كرچ وكاڵەوە مستەفا كۆچەكەی دەست پێ ئەكات، تەنانەت لەناو ئەو قەتارەی پێی ڕۆیشت بۆقاهیرە تووشی پیاوێكی بەریتانی دەبێت و دوای سەرسوڕمانی

پیاوەکە بەتوانای ئنگلیزی زانی مستەفا هێشتا منداڵ، پێی ئەڵێت تۆ تەمەنت چەندە وابەتەنها کۆچ ئەکەیت، هەر چەندە ئەوکات تەمەنی ١٢ ساڵ ئەبێت، بەلآم لەترسی ئەوەی بەکەمی دانەنێن دەڵێت" تەمەنم ١٥ ساڵە "، دواجار ئەم پیاوەیش بەمستەفا ئەڵێت" لەکۆتایدا هەمووومان هەر بەتەنها کۆچ ئەکەین ". لەقاهیرە مستەفا تووشی ژن وپیاوێکی میهرەبان ئەبێت (مستەر رۆبنسن و مسس رۆبنسن)، کەوا دیارە ئەوانیش دوو کاربەدەستی بەرتانیای کۆلۆنیالیستن و لەسەر ڕاسپاردەی مامۆستاکانی سودانی بەو جۆرە بایەخی پێ ئەدەن، ماوەیەک لەقاهیرە ئەبێت و دواجار بەرەو بەریتانیا دەکەوێتە ڕێ.

دواجار ئەگاتە ئەو ڕادەی نائومێدی کە لەئێوارەیەکدا بەخۆکوشتن کۆتای بەهەموو شتێک دێنێت

لەسەرەتاوە مستەفا دەبێتە ئابووری زانێکی زیرەک و مامۆستایەکی ناوداری زانکۆی لەندەن، وەک خۆی دەڵێت بەگەرمو گوڕی وئەفسونی پیاوێکی ڕەشی ناوچەی هێڵی یەکسانیەوە کەوتمە ناو کۆمەڵگای لەندەنەوە، هەر لێرەوە چیرۆکە سوزداریەکانی مستەفا دەست پێ ئەکات کەزیاتر لەچیرۆکی پیاوێکی نائاسایی دەروون نەخۆش ئەچێت تائەوەی ئابووری زانێکی بلیمەتی مرۆڤ دۆستی مارکسی، مستەفا تەواو ون ئەبێت لەنێو گێژاوی ئەو عەشقە سەرشێتانەی کەوەک پیاوێکی ڕۆژهەلآتی ئەیەوێت شەهوەتی خۆیانی پێ تێر بکات، ئەم عەشقە دۆڕاو و سەرگەردانانەی مستەفا دەبێتە هۆی خۆکوشتنی سیان لەمەعشوقەکانی و دواجار بەدەستی خۆیشی چوارەمیان دەکوژێت کەبۆتە هاوسەری و یەکێکە لەسەیر ترین ئەو ئافرەتانەی

ئەوەی وائەکات لە خوێنەر کە زیاتر بڕوا بەخۆشتن بکات نووسینی وەسێتنامەکەیە

کەوەسـفی ڕفـتـارو کەسـایەتیـان کراوە لەم ڕۆمـانەدا ئەویش ناوی (جین مـورس)ە. دواتر مـسـتـەفـا دادگـای دەکـرێـت بەتـاوانی ئەوەی کـەبۆتە هۆی خـۆ کـوشـتـنی سـێ کـەس و هەستانیش بەکوشتنی جین مورس کەهاوسەری خۆی بووە.

ئەم پیـاوە سـەیرە کـەخـاوەن بلیـمـەتیـەکی کـەم وێنـەیە بەم جـۆرە سـێکس و ئارەزوە سێکسـیـەشـێتـانەکەی سـەری لێ ئەشـێـوێنێـت و لەلوتکەی سـەرکەوتنەوە دەیخـاتەوە ناو گێژاوی چەند کێشەیەکی ئاڵۆزەوە کەوای لێئەکات بێتەوە بۆسودان و گوندێکی گۆشەگیری کـەناری نیل هەڵبـژێرێت بۆگـوزەراندنی ژیانێکی ئاسـایی، **دواجـار ئەگـاتە ئەو ڕادەی نائومێدی کە لە ئێوارەیەکدا بەخۆکوشتن کۆتای بەهەموو شتێک دێنێت**، هەرچەندە ئێمە ئەوەمـان لێوەدیار نیە مستەفا خۆی خۆی ئەکوژێت یان لـەو لافاوە گەورەی ڕووباری نیلدا خنکاوە کـە گـێـڕەرەوەکـە ئەڵێت" لەو لافـاوانـەیە کە هـەر ٢٠ تا ٣٠ سـاڵێک، یەک جـار نیل لافـاوی وا بەخۆیـەوە ئەبینێت" بەڵام **ئەوەی وائەکات لەخوێنەر کە زیاتر بڕوا بە خۆکوشتن بکات نووسینی وەسێتنامەکەیە**، لەو وەسێت نامـەیەدا مستـەفا خـوێندکارەکەی هـاوڕێی دەکاتە چاودێری خێزانەکەی. دوای مردنی مستـەفـاو سـەقامگیربوونی خوێندکارەکەی هـاوڕێی (گێڕەرەوەی سـەرەکی لەدەقەکەدا) لەشاری خەرتوم چەند ساڵێکی کەم تێئەپەڕێت، تائەو ڕۆژەی (ود ریس) کـە پیـاوێکی سـەروی ٧٠سـاڵەی گـوندەکـەیە دڵی لە -حـسنە-ی بێوەژنەکەی مستـەفا ئەچێت، بـاوکی ڕازی ئەکات و بەزۆری باوکی مـارەی دەکات، حەسنە دوای گـواسـتنەوەی ڕێگانادات ودڕیس وەک هەرژن و پیـاوێکی ئاسـایی لەگـەڵی بخـەوێت، وەک ئەوەی پێـشـتـر خـۆی هەڕەشـەی کردبوو. لەیەکـێک لەو شـەوانەی کـەودریس دەیەوێت بەزۆر بچێتە لای ولەگەڵی بخـەوێت دەیداتە بەر چەقۆ و ودریس دەکوژێت و دواتر خـۆیشی ئەکوژێت، ئەم ڕووداوە بەتەواوی کەشـی گوندەکە تێک ئەدات و هەمـووان وەک نیشـانەیەکی ئافرەتی ئاخر زەمان تەماشـای ئەکەن.. چونکە خەڵکی ئەم گوندە بەقسەی گێڕەرەوە، وەک چۆن کەلو پەلەکانی تری ناومـاڵیـان ئەگـۆڕن ئاوەهـایش کەی ئارەزویـان هـەبێت و بیـانەوێت ژنەکـانیـان دەگـۆڕن.. بەپێی بای ئارەزوەکـانیـان مـارەدەکـەن و تەڵاق دەدەن و سـێکسـی ناشەرعی دەکەن. هەربۆیە کاردانەوە چاوەڕوان کراوەکەی حسنە تەواو سەرسامیان ئەکات و وایان لێ ئەکات هەمـو پیـاوەکانیـان تەنانەت زیرەکی گێڕانەوەی چیرۆکەکەشیـان نەبێت بۆخـوێندکـارەکـەی هـاوڕێی مـسـتـەفـا، کـە لەخـەرتومـەوە هـاتۆتـەوە بۆئەوەی کـۆتاییـە تراژیدیەکـەی چیـرۆکی مسـتـەفـا سـەعیـد بەچاوی خۆی ببینێت، دوای ئەوەی مـجـزوبی هـاوڕێی بەنامـەیەک هەواڵەکەی بۆئەنێرێـت، هەربۆیە تەنـهـا (بنت مـەجـزوب) کەبە زیرەکی

وقسـه لەڕوویی (سـراحـه) ناوبانگی دەرکردووە دەتوانێت ڕووداوی کوشـتنەکـەی حـسنەو ودریسی بۆبگێڕێتەوە.

خـراپی و نـارێک وپێکی پەیوەندیە کـۆمـەڵایەتیـەکـان و چەوسـاندنەوەی ژن لـەتەواوی ڕۆمـانـەکەدا دیارە، تەنـانـەت لەلەندەنیـشـدا مـستـەفـا سـەعید کـەلەم ڕۆمـانـەدا زیاتر وەک قـوربانیـەکی ئێـسک سـوک بـەزەیمان ئـەوروژێنێت نـەوەک جـەلادێک، هـەر خـەریکی چەوسـاندنەوەو ئازاری دەروونی ژنانە، گێڕەرەوە" خوێندکارەکە " کەدوای مـردنی مستـەفا سعید دەڕواتەوە خەرتوم بۆ بەسـەربردنی ژیانی ئاسایی خۆی. بەڵام بۆهـەر کوێیەک ئەچێت تارمـاییـەکـانی مـستـەفـا سـەعید هـەر هـا بەدوایەوە .. لەنامـەگۆڕینەوەکانی لەگـەڵ مـسس ڕۆبنسن، لەتووشـبونی بەو فەرمـانبەرە حکومـیەی کەکاتی خۆی هاوڕێی خوێندنی مستـەفا بووە، یان لەو دەمەتەقێی کە لەگەڵ فەرمانبەرێکی خـانەنیشیندا باسی مستەفا ئەکەن، وەک یەکەم سودانی کەتوانیویەتی ژنی بەریتـانی مارەبکات.. فـەرمـانبەرەکە کە بـاسی مستـەفا ئەکات ئەڵێت: ئێستـا یەکێکە لەلۆردەکانی بەرتانیـاو بۆخۆی لەلادێیـەکدا ژیان ئەباتـە سـەر، باسی دەورو نەخـشی مـستـەفـا ئـەکات لەو پیـلانانەی کـەحکومـەتی بەریتـانیـا لەسـودانـدا گێڕاویەتی... وەختێک ئەمیش بێئیرادە بـاسی ئەو سـەروەتە جوتیارییـە ئەکات کەمستـەفا دوای مەرگی خۆی بۆ منداڵەکانی جێهێشتووە.. تووشی سـەرسـوڕمان ئەبن و پێی دەڵێن .. تۆ هـاوژیانی شـاعیرانت کردووە بۆیە وەهـا قسە فڕێدان و شـەتەحاتی خۆت هـەیە.

لەم ڕۆمـانەدا تـەیب سـاڵح زۆرجـوان کـەلەپورو نـەریتی خـەڵکە ئـاسـاییـەکـەی بەکارهێناوە، جـوانتـرین گفـتـوگۆیەک لـەم ڕۆمـانـەدا لـەنێـوان گـێـڕەرەوەو مـجـزوبدایە، مـەجـزب سـەرۆکی ڕێکخـستـنی حـیزبی فـەرمـانڕەوایە لەگـوندەکـەدا، وای لێـهـاتووە هـەمـوو شـتێک بـەزمـانی سیـاسـەت باس ئەکات و هـەر خـەریکی ئەوەیە :– کێ مـافی ئەوەی هـەیە ببێتـە وەزیرو کێ قابیلیەتی ئەوەی نیە، تا ئەگاتە ئەوەی گێڕەرەوە پێی ئەڵێت تۆ بۆ وات لێهاتووە... سیاسـەت تەواو شێواندوتی...

دوادیمـەنی ئـەم چیرۆکە تراژیدیـە کردنەوەی دەرگای ئەو ژورەیە کەکتێبخانەکەی مـستـەفا سـەعـیـدی تیـایە، **بەپێی وەسـیـەتـی مـسـتـەفـا خـۆی هـەر تـەنـهـا گـێـڕەرەوە بۆی هـەیە ئەو دەرگابکاتەوەو کورەکانی مستەفا بەو کتێبخانە ئاشنا بکات** و دوایش حـەقیقـەتی مـستـەفا خۆی. سـەرەتا لەناو بۆنی سندڵ و شێی ژوورەکەدا سڕ ئەبێت، تەماشـای وێنەی ئەو کچانە ئـەکات کەبەهـۆی مـستـەفـاوە خۆیان کوشت، یەکە یـەکە ئەو کتێبانـە هـەڵئەداتەوە کـەدەلیلی جدیەتی خوێندنەوەی مـستـەفا سەعیدە وەک ڕووناکبـیرێکی ناوداری ڕۆژگاری خۆی. دەست

ئەکات بەسوتاندنی کتێبەکان، بەجۆرێک کەتەواو عەدەمیەتی ژیانی مستەفاو چیرۆکەکەی و هەموو شتێکی تایبەت بەویشی تیا ئەبینێتەوە

دوای هەمــوو شــتــێک ئەوەی ئەبێــتــە گــرێیــەکی دەروونیی و ئازاری خــوێندکــارەکــە (گێڕەرەوەی سەرەکی)ئەدات، ئەوەیە کە بەرلەوەی ودریس بەزۆر حسنە مارەبکات وببێتە هۆی کەوتنەوەی ئەوکارەساتە، مجزوبی هاوڕێی داوای لێکرد ئەم مارەی بکات، تەنانەت ئەو شەوەش کە لەسەر داوای ودریس چوو بۆماڵی حسنەو باسی خوازبێنیەکەی ودریسی بۆکرد، جوانیەکەی حسنە زۆر سەرنجی ڕائەکێشێت، لەو کاتەی کەئەم لەخەرتوم ئەبێت، ودریس وماڵی باوکی زۆر بۆحسنە دێن کەهەر دەبێت شوبکاتە ودریس، حسنەی بێ چارە خۆی پەنا ئەبات بۆلای مجزوب و دایکی خوێندکارەکەو پێیان ئەڵێت بائەو (خوێندکارەکە) بێت مارەم بکات، من هیچم لەو ناوێت تەنها لێم گەڕێت لەناو منداڵەکانی خۆمدا دانیشم... دوای هەموو شتێک کە گەڕایەوە بۆگوندەکەو دایکی و مەجزوب مەسەلەکەیان بۆباس کرد هەستی کرد دەیتوانی نەهێڵێت ئەو کارەساتە ڕووبدات (کوشتنی ودریس و خۆ کوشتنی حسنە). ئیتر لێرەوە هەستکردن بەگوناه لای خوێندکارەکە دەست پێئەکات، تا ئەگاتە حاڵەتی هیستریاو عەساب لەدەست دان.

ئەم ڕۆمانە ئەمڕۆ گفتوگۆیەکی گەرمی وروژاندووە لەسەر جیهانیی بونی ئەدەب و تایبەتمەندیەکانی ئەدەبێک کەقابیلیەتی جیهانی بوونی تیایە، هەرچەندە بەمیزاج و خەیاڵ و زەوقێکی تەواو لۆکاڵییەوە نوسراوە، گەر ڕەگەزی کۆلۆنیالیستی لێدەرکەین دەتوانین بڵێین کەرەستەخاوەکەی پێکهێنانی دەقەکەیش کەرەستەیەکێی تەواو سودانیە، کەچی لەهەمو ڕۆمانێکی تری عەرەبی زیاتر سەدای جیهانی هەیە، **ئەمەیش جارێکی تر ئەو ڕاستیەی سەلماندەوە کە بەبێ ڕەچاوکردنی لۆکاڵیەتی بابەت و ناوەڕۆک، جوانی و بەرزی هونەری تەنها پێوەرێکە بۆ ئەوەی دەقێک ببێتە دەقێکی جیهانی،** دیارە بڵاوبوونەوەش بەزمانە زیندووەکانی جیهان هۆکارێکی تری پێویستە بۆ ناساندن و نیشاندانی هەر دەقێک.

....

(*) ئەم نوسینە پێش وەرگێڕانی ڕۆمانەکە بۆسەر زمانی کوردی نوسراوە ، بۆیە لەگەڕانەوە بۆتێکستەکە پشتی بەدەقە عەرەبیەکە بەستووە نەک وەرگێڕانە کوردیەکەی.

١ – ل ٥ / موسم الهجرة الى الشمال / طيب صالح /چاپی چواردەیەم ١٩٨٧/بيروت : دارالعودة

٢ – ل /٢٦ هەمان سەرچاوەێ پێشو .

(*) بڕوانە گفتوگۆێ نێون سوسن الدويک وتەیب صاڵەح ، گۆڤاری العربی ژمارە ٥٦٠ یۆلیۆی ٢٠٠٥